Askeri Psikoloji Ekseninde Eleştirel Bir İnceleme: Psikoloji Bilimi Savaşların Neresinde?

Arş. Gör. Mehmet Karasu*
Arş. Gör. Dr. Çağatay Çoker**

Başlangıcından günümüze Kuzey Amerika odaklı modern psikoloji disiplini çeşitli biçimlerde savaşlarla ve ordularla tamamlayıcı bir ilişki içindeymiş gibi görünmektedir. Söz gelimi savaşlar ve orduların ihtiyaçları, psikoloji disiplininin pozisyonunu ve etkinlik alanlarını kendi lehine biçimlendirirken; psikoloji bilimi de bu süreçte ordular üzerinden teorik ve uygulamalı alanlarında bir dizi yeniliğe ve gelişmeye kavuşmuş gibidir. Diğer yandan psikoloji ile savaşlar ve ordular arasındaki bu ilişki mevcut ekonomik sistem, yaygın bilimsel ve siyasal iklim ve teknolojik gelişmelerle de doğrudan ilişkili görünmektedir.

Bu inceleme psikoloji biliminin savaşlarla ilişkisini incelemek ve farklı yönleriyle tartışmak amacıyla iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada, Birinci Dünya Savaşı'ndan başlayarak günümüze kadar meydana gelmiş geniş çaplı savaşlar üzerinden Kuzey Amerika odaklı ana akım psikoloji biliminin pozisyonları literatür taramasıyla incelenmiştir. İkinci aşamada ise 1989'dan bu yana Amerikan Psikoloji Derneği'ne (yaygın kullanımıyla APA) bağlı olarak yayımlanan Askeri Psikoloji Dergisi'nde yer alan araştırmalar konularına göre incelenerek, ana akım psikoloji biliminin bir alt çalışma sahası olan askeri psikoloji alanındaki eğilimler araştırılmıştır.

Bu inceleme ve değerlendirme çalışması üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda psikoloji biliminin Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya

* Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Van/Türkiye. E-posta adresi: *karasumehmet@yyu.edu.tr*
** İstanbul Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul/Türkiye.

Savaşı ve iki dünya savaşı sonrası savaşlarla olan ilişkisi yer almaktadır. İkinci kısımda Askeri Psikoloji Dergisi'ndeki çalışmaların başlık ve özet kısımları üzerinden gerçekleştirilen içerik analizi sonuçları sunulmaktadır. Son kısımda ise bu incelemenin her iki aşamasından elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir.

I. Kısım

Birinci Dünya Savaşı ve Psikoloji

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Birinci Dünya Savaşı'nın (1914-1918) bitmesine ortalama bir buçuk yıl kala, 6 Nisan 1917'de savaşa dahil olmuştur. Bu savaşta ABD'deki psikologların savaşa gönüllü olarak destek verdikleri ileri sürülebilir.[1] Dönemin APA başkanı Robert Yerkes'in öncülüğündeki bir grup psikolog[2] askeri personellerin seçilmesi ve sınıflandırılması için bir dizi test uygulamak; ayrıca bu testleri geliştirmeyi hedefleyen bir program hazırlamak için bir araya gelmişlerdir.[3] Bu psikologlar oldukça kısa bir sürede (ilk iki haftalık oturumda) bir grup zekâ testinin ilk versiyonunu meydana getirmişlerdir. Bu testlerin denemeleri ise Temmuz 1917'de gerçekleştirilmiş ve veriler Edward Thorndike başkanlığında; Arthur Otis ve Louis Thurstone yardımcılığında Columbia Üniversitesi'ndeki bir istatistik birimi tarafından analiz edilmiştir.[4]

Bu çalışmaların ardından Birinci Dünya Savaşı süresince ABD ordusunda temel olarak üç ayrı zekâ testi kullanılmaya başlanmıştır: Ordu Alfa testi, Ordu Beta testi ve bireysel testler. Ordu Alfa testi İngilizce okuryazar olanlar için; Ordu Beta testi okur yazar olmayanlar, İngilizce bilmeyenler, İngilizcesi yeterli olmayanlar veya Ordu Alfa testinden başarısız olanlar

1 Julius E. Uhlaner, *The Research Psychologist in the Army, 1917-1967* (Technical Research Report 1155), Washington, DC: U.S. Army Behavioral Science Research Laboratory, 1968, s. VII.

2 Bu psikologlar başlıca şu isimlerden oluşmaktadır: Robert M. Yerkes (1876-1956), Henry H. Goddard (1866-1957), Lewis M. Terman (1877-1956), Edward Thorndike (1874-1949); Arthur Otis (1886-1964); Louis Thurstone (1887-1955); Walter Dill Scott (1869-1955) ve Walter Van Dyke Bingham (1880-1952) vb.

3 Julius E. Uhlaner, a. g. e., 1968, s. 2-7.

4 Robert M. Yerkes, ed. "Psychological Examining in the United States Army", *Memoirs of the National Academy of Sciences, 15 (Parts 1-3),* Washington DC: Government Printing Office, 1921, s. 313.

için geliştirilmiştir.[1] Bireysel testler ise Ordu Beta testinden başarısız olanlar için bireysel incelemeleri mümkün kılmak üzere kullanılmıştır ve bu testler kendi içinde üç kısma ayrılmıştır: Yerkes-Bridges puanlama ölçeği, Stanford-Binet ölçeği ve performans ölçeği.[2]

Ordu Alfa ve Ordu Beta testleri, Binet-Simon ölçeği ve bireysel zekâ testlerindeki performans değerlendirmelerine paralel testlerdir. Ayrıca bu testler günümüzde yaygın olarak kullanılan Wechsler yetişkinler için zekâ ölçeğinin öncüsü olan Wechsler-Bellevue ölçeğinden hareketle geliştirilmiştir.[3] Her iki test de bir saatten kısa sürede uygulanabilecek bir dizi alt ölçekten (Ordu Alfa testi sekiz, Ordu Beta testi yedi bölümden) oluşmaktaydı. Bu zekâ testleriyle her erkek A'dan E'ye (artılar ve eksilerle) sınıflandırılır ve yetkililere, bu kişiler için uygun askeri pozisyon hakkında yerleştirme önerileri sunulurdu. Yerkes, örneğin, -C puanı almış olanların "ortalama altı zekâ-olağan özel" olarak işaretlenmesini önermişti. Yine D sınıfı erkekler için, "özel yetenek, öngörü, beceriklilik veya sürekli uyanıklık gerektiren görevler için nadiren uygundur"; D ve E erkekleri için ise "yazılı talimatları okuması ve anlaması beklenemez" gibi tanımlamalar kullanılmıştı.[4] Birinci Dünya Savaşı boyunca bir buçuk milyondan fazla kişi bu testlerle incelenmiştir.[5] [6]

Yerkes'e göre Birinci Dünya Savaşı süresince gösterilen bu çabanın etkisi, iki dünya savaşı arasında kaybolmuştur.[7] Ancak, denilebilir ki, Birinci Dünya

1 Julius E. Uhlaner, a. g. e., 1968, s. 3; Stephen J. Gould, *The Mismeasure of Man*, New York: Norton, 1981, s. 224; Carrie H. Kennedy ve Jeffrey A. McNeil, "A History of Military Psychology", *Military Psychology Clinical and Operational Applications,* ed. C. H. Kennedy ve E. A. Zillmer, New York: The Guilford Press, 2006, s. 3-5.

2 Lewis M. Terman, "The Use of Intelligence Tests in the Army", *Psychological Bulletin* 15, Sayı 6, 1918, s. 180.

3 Corwin Boake, "From the Binet-Simon to the Wechsler-Bellevue: Tracing the History of Intelligence Testing", *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology* 24, Sayı 3, 2002, s. 390.

4 Stephen J. Gould, a. g. e., 1981, s. 224; ayrıca bkz. Lewis M. Terman, a. g. e., 1918, s. 177-187.

5 Robert M. Yerkes, ed. a. g. e., 1921, s.103.

6 ABD ordusundaki zekâ testlerinin erken dönem tarihi için bkz. Robert M. Yerkes, ed. a. g. e., 1921. Bu testlerin ve kullanım pratiklerinin eleştirisi için ise bkz. Stephen J. Gould, a. g. e., 1981.

7 Robert M. Yerkes, "Psychology and Defense", *Proceedings of the American Philosophical Society* 84, Sayı 4, 1941, s. 529.

Savaşı, askeri psikoloji alanının resmi olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır.[1] Bu dönemde ABD ordusu içinde psikolojinin en temel işlevi, testler yoluyla personellerin seçilmesi ve uygun pozisyonlara yerleştirilmesini sağlamak olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı ve Psikoloji

ABD, İkinci Dünya Savaşı'na (1939-1945) savaşın bitmesine henüz yaklaşık dört yıl varken, 11 Aralık 1941'de dahil olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın iki önemli aktörü Almanya ve ABD, birincisi Alfred Ploetz'in ırksal hijyen üzerine kuramının dönüştürülmesiyle oluşan Öjenik fikrine, ikincisi de Öjenik fikriyle birlikte Herbert Spencer'ın Sosyal Darwinist yaklaşımına yaslanan,[2] bedene ve ruha (ya da bilince) nüfuz edebilen bir teknolojiyi toplumsal sağlık adına üretmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Öjenik fikirle bağlantılı bir biçimde kurumsallaşmış olan biyoloji ve tıp bilimlerinin yanında Sosyal Darwinist yaklaşımla paralel şekilde psikoloji de İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte kurumsallaşmış bir bilim dalı olarak yerini almıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndaki katkıları dolayısıyla psikoloji bir bilim dalı olarak geçerli ve faydalı bir alan olarak görülmeye başlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda ise eğitime duyulan gereksinim ve askeri sistemin karmaşıklaşması eğitim yöntemlerine olan ihtiyaca dikkatleri çekmiştir.[3] ABD 1939'da savaşa henüz dahil olmamışken askerlerin kitlesel sınıflandırılmasını yönetmek üzere Merkez Daire Başkanlığı'nda Personel Sınama Bölümü'nü kurmuştur. Aynı tarihte Ulusal Araştırma Konseyi, personel sınıflandırma ve askeri eğitim üzerine çalışacak alt komiteleri görevlendiren Acil Durum Psikoloji Komitesi'ni oluşturmuştur. Örneğin, bu komite 1943'te Ulusal Güvenlik Araştırmaları Komitesi'ne bağlanarak kara ve deniz kuvvetleri için 21 büyük proje gerçekleştirmiştir. Bu komite 1941'de henüz bağımsız bir birim olarak var olmayan Ordu Hava Kuvvetleri

1 Carrie H. Kennedy ve Jeffrey A. McNeil, a. g. e., 2006, s. 3.

2 Thomas C. Leonard, "Mistaking Eugenics for Social Darwinism: Why Eugenics is Missing from American Economics", *History of Political Economy* 37, Supplement 1, 2005, s. 195-228.

3 Stephen L. Goldberg, "Psychology's Contribution to Military Training", *The Oxford Handbook of Military Psychology*, ed. J. H. Laurence ve M. D. Matthews, New York: Oxford University Press, 2012, s. 242.

bünyesinde havacı personelin seçiminde ve eğitiminde çalışmıştır. Dolayısıyla psikoloji bilimi kendi arzına duyulacak talebi üretmeyi başarırken[1], aynı zamanda Yerkes'in öngördüğü üzere savaşı kazanmaya yardımcı olarak, insan mühendisliği hususunda diğer bilimler arasında sağlam bir yer edinmiştir.[2]

İkinci Dünya Savaşı'nda askeri psikoloji personel sınıflandırma ve eğitimi üzerine uzmanlığını geliştirmiş ve derinleştirmiştir. Askeri birimlerin eğitimleri psikologlar tarafından izlenmiş ve eğitim yöntemleri üzerine kitapçıklar hazırlanmaya başlanmıştır. Nişancı eğitimi, gemi makina dairesi personeli eğitimi, gece nöbetçisi eğitimi, radyo teknisyeni eğitimi, bakım servis elemanları eğitimi ve diğer kategorilerde ayrı eğitimler tasarlanmaya başlanmıştır. Aynı zamanda grubun yapısının savaş esnasında kişisel performansı etkilediği, gruba bağlılığın ve grup içi iletişimin çarpışmanın sonucunu etkilediği fark edilince savaşın birimi kişilerden takıma diğer bir deyişle gruba kaymıştır. Bu bağlamda bilgi, yalnızca birey değil; takım verimliliğini etkileyen faktörler üzerinden üretilmeye ve lider seçilimi, eğitimi gibi başlıklar bu yeni bakış üzerinden yeniden çalışılmaya başlanmıştır.[3]

İkinci Dünya Savaşı'nı bir önceki savaştan ayıran özelliklerinden birisi kitle iletişim teknolojisindeki gelişmelerdir. Savaşın farklı ve son derece etkili bir biçimi olan propagandanın dönemin en önemli silahlarından birisi hâline gelişiyle psikoloji özellikle tutumlar ve duygular gibi alanlara da odaklanmıştır. Hem 'içeriye' yani ulusal kamuya hem 'dışarıya' yani düşman olarak nitelenen uluslararası kamuya, hem de kendi askeri personeline yönelik propaganda biçimlerinin etkili olabilmesi için etkilemek istenilen zihin ve duygunun anlaşılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Buna istinaden Driskell ve Olmstead'in (1989) belirttiği üzere çok geniş ölçekli çalışmalarla, askeri personelin genel hâlini değerlendirerek var olan

1 James E. Driskell ve Beckett Olmstead, "Psychology and the Military: Research Applications and Trends", *American Psychologist* 44, Sayı 1, 1989, s. 44-45.

2 Daniel J. Kevles, "Testing the Army's Intelligence: Psychologists and the Military in World War I", *The Journal of American History* 55, Sayı 3, 1968, s. 565-581; ayrıca bkz. Robert M. Yerkes, "Report of the Psychology Committee of the National Research Council", *Psychological Review* 26, Sayı 2, 1919, s. 83-149.

3 James E. Driskell ve Beckett Olmstead, a. g. e., 1989, s. 49.

ve ortaya çıkabilecek sorunları öngörebilmek ve dahası önleyici politikalar geliştirebilmek için askeri personelin tutumları ölçülmüştür.[1]

1945 yılında Berlin'deki yıkıntılardan kurtarılan 6800 sayfalık, Joseph Goebbels'in 1942-43 yılları arasında dikte ettirdiği anlaşılan ve daha sonradan *Propagandanın İlkeleri* adıyla anılacak olan belge, propagandanın nasıl yapılması gerektiğini madde madde açıklamaktadır. Bu maddelerin ilki "Propagandacı Olaylar ve Halk Oyu Hakkında Bilgi Sahibi Olmalıdır" başlığını taşımaktadır.[2] Hakkında bilgi sahibi olunan, farklı bir ifadeyle, anlaşılan nesne öngörülebilir, engellenebilir, düzenlenebilir ve nihayetinde kontrol edilebilirdir. Bu ilk ve çok temel ilke, insanı 'anlama' bilimi olarak kurulan psikoloji kurumunun, anladığı nesneyi üreten bir teknolojik aygıt olarak düşünülebilmesini de mümkün kılmıştır. Goebbels'in çalışmaları, ABD'nin propaganda çalışmalarının öncüsü Carl Hovland tarafından hayranlıkla karşılanmıştır. İzleyen yıllarda psikoloji bilimini kurumsallaştıran ve alandaki çalışmaların odağını tutum ve duygu çalışmalarına kaydıran ABD, iç ve dış kamuda ayrıca askeri personel üzerindeki uygulamalarıyla propaganda ve duygu üretimi hususunda Almanya'dan daha başarılı olmuştur. Stanley Hall'un ünlü konuşmasının giriş bölümünde dile getirdiği üzere: "*Tüm savaşlarda psikolojik güçler en önemli role sahiptir. Savaşı başlatan, devam ettiren, ordu ve evde morali sağlayan ya da yok eden hatta cephede zaferi ve mağlubiyeti sağlayan bu güçlerdir… Ancak bunları (psikolojik güçleri) anladığımız ve kontrol etmeyi öğrendiğimiz taktirde dünya barış için daha güvenli bir yer olacaktır.*"[3]

İkinci Dünya Savaşı'nda psikolojinin ordulara katkıları, özetlemek gerekirse, personellerin seçilmesi ve sınıflandırılması, eğitim yöntemlerinin ve programlarının hazırlanması, grup düzeyinde tutum ve duygu çalışmaları ve propaganda konularında kümelenmiş görünmektedir.

---

1 James E. Driskell ve Beckett Olmstead, a. g. e., 1989, s. 45.

2 *Leonard* W. Doob, "Goebbels'in Propaganda İlkeleri", çev. Ünsal Oskay, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 23, Sayı 3, 1968, s. 340 [Orijinal basım tarihi 1950].

3 G. *Stanley* Hall, "Some Relations Between the War and Psychology", *The American Journal of Psychology* 30, Sayı 2, 1919, s. 211.

İki Dünya Savaşı Sonrası Savaşlar ve Psikoloji

Birinci Dünya Savaşı'nın aksine İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'de askeri psikoloji kurumunun çalışmaları süreklilik kazanmış ve genişleyerek devam etmiştir.[1] Bu süreçte yine savaşların psikolojinin pozisyonunu doğrudan etkilediğini, diğer yandan psikolojinin de ordunun etkinlik alanlarını genişletmesine güçlü bir destek sağladığını ileri sürebiliriz. ABD, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından günümüze kadar pek çok savaşın başlatıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu savaşlar şöyle sıralanabilir: Kore Savaşı (1950-1953), Vietnam Savaşı (1955-1975), Birinci Körfez Savaşı (1990-1991), Afganistan Savaşı (2001-2014), İkinci Körfez Savaşı (2003-2011). Bu savaşların bir başka ortak özelliği de ABD toprakları dışında olmasıdır.

Kore Savaşı ile psikologlar artık kendi ülkelerinin dışında çalışmaya başlamışlardır.[2] Ayrıca psikolojinin ABD ordusuna testler yoluyla verdiği hizmet Kore Savaşı'nda devam etmiştir.[3] Yine Vietnam Savaşı döneminde her iki dünya savaşlarında geliştirilen testlerden daha kapsamlı bir ölçüm aracı olan Silahlı Kuvvetler Mesleki Yetenek Bataryası (1968) geliştirilmiştir.[4] Vietnam Savaşı'nda da Kore Savaşı'nda olduğu gibi psikologlar savaş bölgelerinde çalışmışlardır.[5] Vietnam Savaş'ında kullanılan 'savaş stresi' ve 'savaş sonrası stres belirtileri' gibi terimler bu savaş sonrasında 'Travma Sonrası Stres Bozukluğu' olarak değerlendirilmiştir.[6] Vietnam Savaşı daha önce karşılaşılmamış ölçüde psikolojik operasyonlarıyla da öne çıkmaktadır. ABD, Vietnam Cumhuriyeti hükümetiyle kurduğu ittifakla, pek çok Vietnamlının silah bırakması için broşürler, radyolar ve televizyonlar

1 Stephen L. Goldberg, a. g. e., 2012, s. 242.
2 Frederick L. McGuire, *Psychology Aweigh! A History of Clinical Psychology in the United States Navy, 1900-1988,* Washington, DC: American Psychological Association, 1990.
3 Carrie H. Kennedy ve Jeffrey A. McNeil, a. g. e., 2006, s. 9.
4 Defense Manpower Data Center, *Technical Manual for the ASVAB 18/19 Career Exploration Program,* North Chicago: HQ USMEPCOM, 1999.
5 Carrie H. Kennedy ve Jeffrey A. McNeil, a. g. e., 2006, s. 10.
6 Rick L. Campise, Schuyler K. Geller ve Mary E. Campise, "Combat Stress", *Military Psychology Clinical and Operational Applications,* ed. C. H. Kennedy ve E. A. Zillmer, New York: The Guilford Press, 2006, s. 215.

aracılığıyla yoğun çalışmalar yapmıştır.[1] Yine Çöl Fırtınası Operasyonu olarak bilinen Birinci Körfez Savaşı'nda Iraklı birliklere havadan bırakılan broşürler de psikolojik operasyonlar kapsamına girmektedir.[2] [3]

Afganistan ve İkinci Körfez (Irak) Savaşları döneminde askerlerin fiziksel olduğu kadar psikolojik olarak da zinde olmasını sağlamak üzere ABD ordusu 2008'de Kapsamlı Asker Sağlığı Başkanlığı'nı kurmuştur. Bu kuruluş pozitif psikolojiye dayanarak oluşturduğu Kapsamlı Asker Sağlığı programı ile sadece askerlere değil aynı zamanda askerlerin ailelerine de hizmet vermeye devam etmektedir.[4] Bu program bir tür koruyucu sağlık stratejisi olarak askerlerin ve yakınlarının olası zorluklara karşı psikolojik dirençliliğini sağlamayı hedeflemektedir.[5]

ABD'nin 11 Eylül 2001 saldırısı sonrası "Küresel Teröre Karşı Savaş" anlayışıyla başlattığı savaşlarda gittikçe kurumsallaşan bir alan olan operasyonel psikolojinin içinde yer alan psikologlar, sağlık biriminde çalışan psikologlardan öte, savaşlarda risk yönetimi, değerlendirme, planlama, ikna, propaganda gibi konularda önemli faaliyetler yürütmektedir.[6] Operasyonel psikoloji, askeri psikolojinin bir alt alanı olarak ortaya çıkmasına rağmen, bu alanın ordular içindeki konumu ve işlevleri askeri psikolojinin ilk ortaya çıktığı koşullar ve üstlendiği faaliyetlerinden oldukça farklı görünmektedir.

---

1 Christie Daniel J. ve Cristina J. Montiel, "Contributions of Psychology to War and Peace", *American Psychologist* 68, Sayı 7, 2013, s. 505, detaylı anlatım için bkz. Richard A. Hunt, *Pacification: The American struggle for Vietnam's Hearts and Minds*, Boulder, CO: Westview Press, 1995.

2 Christie Daniel J. ve Cristina J. Montiel, a. g. e., 2013, s. 505.

3 2001-2010 arasında ABD'nin Afganistan'da gerçekleştirdiği psikolojik operasyonların etkililiğinin incelendiği çalışma için bkz. Munoz Arturo. *US Military Information Operations in Afghanistan: Effectiveness of Psychological Operations 2001-2010*, The USA: RAND Corporation, 2012.

4 Rhonda Cornum, Michael D. Matthews ve Martin E. P. Seligman, "Comprehensive Soldier Fitness: Building Resilience in a Challenging Institutional Context", *American Psychologist* 66, Sayı 1, 2011, s. 4-9.

5 Rhonda L. Cornum ve Paul B. Lester, "Comprehensive Soldier Fitness Why? and Why Now?", *The Oxford Handbook of Military Psychology,* ed. J. H. Laurence ve M. D. Matthews, New York: Oxford University Press, 2012, s. 4-14.

6 Mark A. Staal ve James A. Stephenson, "Operational Psychology: An Emerging Subdiscipline", *Military Psychology* 18, Sayı 4, 2006, s. 271.

İncelemenin bu kısmına kadar psikoloji biliminin savaşlar üzerinden askeri alanla olan ilişkileri panoramik olarak derlenmiştir. Aşağıda askeri psikoloji alanının ana akım psikoloji içindeki çalışma konularını ve bu alandaki farklı eğilimleri keşfetmek üzere gerçekleştirilen analiz ve bu analizin sonuçları yer almaktadır.

II. Kısım

APA'nın 19. alt alanına (Askeri Psikoloji Topluluğu) bağlı bir süreli yayın olan Askeri Psikoloji Dergisi'ndeki[1] makalelerin başlıkları ve özetleri, derginin yayına başladığı 1989 tarihinden günümüze kadar olan bütün sayıları dahil olmak üzere, içerik analizi ile incelenmiştir.[2] Bu kapsamda 769 makalenin başlıkları ve özetleri analiz kapsamına dahil edilmiştir.[3]

Analiz süreci şöyle işlemiştir: (1) Her iki araştırmacı Askeri Psikoloji Dergisi'nin yayınlarını rasgele ve birbirinden bağımsız olarak taramıştır. (2) Ön incelemenin ardından hangi çalışmanın hangi konu başlığı içine dahil edileceğine ilişkin bir kod çizelgesi oluşturulmuştur. (3) Araştırmacılar geliştirilen kod çizelgesine göre Askeri Psikoloji Dergisi'nde yayımlanan çalışmaları yıllara göre tasnifleyerek birbirileriyle paylaşmışlardır. (4) Paylaşımın ardından her bir çalışmanın başlık ve özet kısımlarını, daha sonradan karşılıklı kontrolleri sağlamak üzere, kapsayan 3 ila 6 anahtar sözcük oluşturulmuştur. (5) Oluşturulan anahtar sözcükler geliştirilen kod çizelgesine göre değerlendirilerek çalışmaların konuları belirlenmiştir. (6) Anahtar sözcüklerin geliştirilen kod çizelgesi içinde yer alan kategorilerle örtüşmemesi durumunda kod çizelgesinde çeşitli revizyonlara gidilerek çizelgenin kapsamı ve içeriğinde birtakım değişiklikler yapılmıştır. (7) Her bir araştırmacı bir diğerinin analizlerini kontrol ederek olası farklılaşmalar giderilmiştir. (8) Son aşamada ortaya çıkan konu başlıkları sıklık ve yüzde gösterimleriyle tablo hâline dönüştürülmüştür.

---

1 Askeri Psikoloji Dergisi, çoğu ampirik ve niceliksel araştırmalar olmak üzere niteliksel araştırmaları da içeren ABD, Kanada, Norveç, İsveç, Türkiye gibi farklı ülkelerden uzmanların katkı sağladığı akademik bir dergidir.

2 Nuri Bilgin, *İçerik Analizi. Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar,* İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1999, s. 127-152.

3 İki düzeltme yazısı analiz dışı bırakılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre, askeri psikoloji alanının genel çalışma konuları beş başlık altında derlenmiştir: (1) Verimlilik çalışmaları, (2) etkililiği iyileştirme ve değerlendirme çalışmaları, (3) personel seçimi ve sınıflandırma çalışmaları, (4) askeri psikoloji alanıyla ilgili çalışmalar, (5) diğer çalışmalar. Buna göre en sık çalışılan konular verimlilik çalışmaları (%69,94) başlığı altına toplanmaktadır. Bu sıralamayı sırasıyla etkililiği iyileştirme ve değerlendirme çalışmaları (%19,73), personel seçimi ve sınıflandırma çalışmaları (%6,34), askeri psikoloji alanıyla ilgili çalışmalar (%2,76) ve diğer çalışmalar (%1,23) izlemiştir (bkz. Tablo 1). Aşağıda her bir çalışma alanı sırasıyla açıklanmıştır.

1- Verimlilik çalışmaları

Bu kategori, psiko-sosyal destek ve sağlık hizmetleri çalışmaları, verimlilik artırma çalışmaları, tutum çalışmaları, performans artırma çalışmaları, performans değerlendirme çalışmaları ve psiko-sosyal sorun tespit etme çalışmaları olarak altı alt çalışma konusundan meydana gelmektedir.

Psiko-sosyal destek ve sağlık hizmetleri çalışmaları (%21,58) alt kategorisi, başta askeri personeller olmak üzere, bu personellerin ailelerini ve gazileri odağa alarak bu kişilerin psiko-sosyal bütünlüğünü sağlamak üzere gerçekleştirilen araştırmalardan oluşmaktadır. Bu kapsamda çalışılan konular şöyle sıralanabilir: Travma sonrası stres bozukluğu, depresyon, konversiyon, antisosyal davranışlar, stres, yorgunluk, madde kullanımı, intihar, sözel-fiziksel şiddet, nöropsikolojik değerlendirmeler, partner saldırganlığı, dayanıklılık, sosyal destek, kronik uykusuzluk, psikolojik esneklik, cinsel taciz. *Verimlilik artırma çalışmaları* (%16,46) alt kategorisi, askeri kuruma ve gruba bağlılık, personeller arası uyum, kişisel gelişim, moral durumu, zaman yönetimi, liderlik ilişkileri, görev bağlılığı, iş doyumu gibi unsurların incelenerek bu konularla ilgili olası sorunların giderilmesini ve bu unsurlara bağlı kurumsal sürekliliği artırmayı hedefleyen çalışmalardan meydana gelmektedir. *Tutum çalışmaları* (%11,04) alt kategorisi, personellerin kendilerine, iş arkadaşlarına, işlerine ve çevrelerine ilişkin algı ve değerlendirmelerini kalem-kâğıt testleriyle anlamak üzere gerçekleştirilen çalışmaları içermektedir. *Performans artırma çalışmaları* (%10,33) alt kategorisi, zihinsel ve bedensel çaba

gerektiren görevlerde performansı en yüksek düzeye çıkarmayı hedefleyen çalışmalardan oluşmaktadır. *Performans değerlendirme çalışmaları* (%6,95) alt kategorisi, performansa dayalı görevlerin sonuçlarını değerlendirmek üzere gerçekleştirilen çalışmalardan meydana gelmektedir. *Psiko-sosyal sorun tespit çalışmaları* (%3,58) alt kategorisi ise cinsel taciz, intihar, madde kullanımı, zorbalık gibi psiko-sosyal tabanlı sorunların tespit edilmesine ve önlenmesine ilişkin çalışmalardan oluşmaktadır.

2-Etkililiği iyileştirme ve değerlendirme çalışmaları

Bu kategori üç alt çalışma konusunu, sırasıyla, ölçme-değerlendirme araçlarının iyileştirilmesi veya geliştirilmesi çalışmalarını, eğitim etkililiğini değerlendirme çalışmalarını ve askeri teçhizat etkililiğini değerlendirme çalışmalarını içermektedir.

Ölçme-değerlendirme araçlarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi çalışmaları (%9,31) alt kategorisi, askeri personellerin seçilmesi, uygun pozisyona yerleştirilmesi gibi konular için geliştirilen ölçüm araçlarının geliştirilmesi veya eksiklerinin giderilmesi çalışmalarından oluşmaktadır. *Eğitim etkililiğini değerlendirme çalışmaları* (%7,06) alt kategorisi, askeri personellerin çeşitli konulardaki yetkinliklerini artırmak üzere verilen eğitim programlarının değerlendirildiği çalışmaları kapsamaktadır. *Askeri teçhizat etkililiğini değerlendirme çalışmaları* (%3,36) alt kategorisi ise askeri görevlerde kullanılan her türden araçların (ses sistemleri, savaş kıyafetleri vb.) değerlendirildiği çalışmalardan meydana gelmektedir.

3-Personel seçimi ve sınıflandırma çalışmaları

Bu kategori kişilerin seçilmesi ve uygun pozisyona yerleştirilmesi için yapılan çalışmaları içermektedir. Bu çalışmalar genellikle kalem-kâğıt testleri, bilgisayar destekli simülasyon uygulamaları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

4-Askeri psikoloji alanıyla ilgili çalışmalar

Tablo 1. Askeri Psikoloji Dergisi'ndeki Çalışma Konuları

Konular	Alt Konular	Sıklık	Yüzde
1-Verimlilik çalışmaları	Psiko-sosyal destek ve sağlık hizmetleri çalışmaları	211	21,58
	Verimlilik artırma çalışmaları	161	16,46
	Tutum çalışmaları	108	11,04
	Performans artırma çalışmaları	101	10,33
	Performans değerlendirme çalışmaları	68	6,95
	Psiko-sosyal sorun tespit etme çalışmaları	35	3,58
Ara toplam		*684*	*69,94*
2-Etkililiği iyileştirme ve değerlendirme çalışmaları	Ölçme-değerlendirme araçlarını iyileştirme ve geliştirme çalışmaları	91	9,31
	Eğitim etkililiğini değerlendirme çalışmaları	69	7,06
	Askeri teçhizat etkililiğini değerlendirme çalışmaları	33	3,36
Ara toplam		*193*	*19,73*
3-Personel seçimi ve sınıflandırma çalışmaları	Personel seçimi ve sınıflandırma çalışmaları	62	6,34
4-Askeri psikoloji alanıyla ilgili çalışmalar	Askeri psikoloji alanıyla ilgili çalışmalar	27	2,76
5-Diğer çalışmalar	Örn., Colin Powell'ın tavsiyeleri, askeri uçak kazalarını tanımlama sistemleri vb.	12	1,23

Bu kategori askeri psikoloji alanı ve askeri psikologlarla ilgili araştırmaları içermektedir. Bu araştırmalar askeri psikoloji alanında hizmet veren askeri psikologların sorunlarını, beklentilerini ya da askeri psikoloji alanının kapsam ve içeriğini konu edinen çalışmalardan oluşmaktadır.

5-Diğer çalışmalar

Yukarıda sıralanan kategorilerden herhangi birine yerleştirilemeyen araştırmaları kapsamaktadır. Bu kategoride, örneğin, ABD'nin genelkurmay başkanlığı ve dış işleri bakanlığını yapmış olan Colin Powell'ın tavsiyelerini, askeri uçak kazalarını tanımlama sistemlerini içeren konularla ilgili yayınlar yer almaktadır.

II. Kısım

Genel Değerlendirme

Bu çalışma psikoloji biliminin savaşlarla ilişkisini incelemek amacıyla iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada Birinci Dünya Savaşı'ndan başlayarak günümüze kadar meydana gelmiş geniş çaplı savaşlar üzerinden Kuzey Amerika odaklı ana akım psikolojinin savaşlardaki konumu ele alınmıştır. İkinci aşamada ise 1989'dan bu yana APA'ya bağlı olarak yayımlanmakta olan Askeri Psikoloji Dergisi'nde yer alan araştırmalar konularına göre incelenmiştir. Buna göre başlangıcından günümüze psikolojinin savaşlar üzerinden üstlendiği temel işlevin personel seçimi ve personelin uygun pozisyona yerleştirilmesi olduğu ileri sürülebilir. Bu kapsamda pek çok ölçme-değerlendirme aracı diğer bir deyişle test geliştirilmiştir. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı'nda Ordu Alfa ve Ordu Beta testleri (1917); İkinci Dünya Savaşı döneminde Ordu Genel Sınıflandırma Testi (1940); iki dünya savaşı sonrasında, sırasıyla, Silahlı Kuvvetler Yeterlilik Testi (1950) ve Silahlı Kuvvetler Mesleki Yetenek Bataryası (1968) bu ölçüm araçlarının köşe taşları olarak anılabilir.

Psikoloji ve askeri saha arasında simbiyotik bir ilişki olduğu açıkça gözlenmektedir.[1] Psikoloji bilimi ordulardan hem psikolojik süreçlerin incelenmesi için uygulamalı bir laboratuvar olarak hem de araştırmalara ve yeniliklere ön ayak olmak için bir itici güç olarak yararlanmaktadır.[2] Öte yandan ordular ise psikolojinin bilgi birikimi ve uygulamalarından kendi ihtiyaçları nispetinde istifade etmektedirler. Birinci Dünya Savaşı'nda

1 APA ve ABD ordusu arasındaki ilişkilere dair diğer eleştirel bir inceleme için bkz. Serdar M. Değirmencioğlu, "Napalm Düştüğü Yeri Yakar: Psikoloji Kimin Yanında?", *Eleştirel Psikoloji Bülteni* Sayı 3-4, s. 46-66.

2 James E. Driskell ve Beckett Olmstead, a. g. e., 1989, s. 43-54.

psikolojik testlerin kullanımındaki başarının, psikolojinin saygın bir alan olarak tanınmasında oldukça etkili olduğu değerlendirilmektedir.[1] Bu durum o dönemde iş gerekliliklerine dair tanımların henüz tam anlamıyla belirlenememesine bağlı olarak personellerin yanlış kullanımıyla da doğrudan ilişkili görünmektedir.[2] Yani Birinci Dünya Savaşı'nda pratik ihtiyaçları karşılayan bir alan olan psikoloji kendi meşruiyetini de bu yolla sağlamıştır.

Yine askeri psikoloji sahasında psiko-sosyal destek ve sağlık hizmetleri kapsamına dahil edilebilecek çalışmalar son yıllarda ivmeli bir biçimde artış göstermektedir. Bu artış ABD'nin özellikle 1990'lardan bu yana dünyanın farklı bölgelerinde yaptığı askeri müdahaleler ve bu müdahalelere bağlı psiko-sosyal sorunlarla doğrudan ilgili görünmektedir. Bu durumun, psikolojinin Birinci Dünya Savaşı dönemindeki test uygulama rolünün çıktılarında olduğu gibi ordu ve dolayısıyla devlet düzeyindeki konumunu yeniden belirginleştirerek sağlamlaştırmasına neden olduğu görülmektedir.

Askeri psikoloji araştırmalarında en büyük pay verimlilik çalışmalarına ayrılmıştır. Bu durum orduların kurumsal düzeydeki ihtiyaçlarının karşılanması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasıyla doğrudan ilişkili görünse de tüketim pratiklerini odağa alan ve tüketime dayalı sürdürülebilir verimliliği bir ödev gibi yerine getirmeye çalışan mevcut ekonomik sistemle de ilişkilidir. Bu ilişkinin erken dönem izlerini Birinci Dünya Savaşı'nda askeri psikoloji alanının resmi olarak ortaya çıkmasını sağlayan psikolog grubunun iki önemli temsilcisi üzerinden de takip edebiliriz. Walter Dill Scott ve Walter Van Dyke Bingham mevcut ekonomik sistemin kurumsal düzeyde sürdürülmesine, niyetli ya da niyetsiz, azımsanmayacak katkılar sağlayan endüstri ve örgüt psikolojisinin öncülerindendir. Her iki psikoloğun bir yandan askeri psikoloji alanının resmi olarak ortaya çıkmasına önemli katkılar sunması, diğer yandan endüstri ve örgüt psikolojisi alanının kurumsallaşmasındaki belirleyici rolleri ilginç bir tesadüften daha fazlası

1 Carrie H. Kennedy ve Jeffrey A. McNeil, a. g. e., 2006, s. 4; ayrıca bkz. Joseph Zeidner ve Arthur J. Drucker, *Behavioral Science in the Army: A Corporate History of the Army Research Institute*, United States Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences, 1988.

2 Jimmy L. Mitchell ve Walter E. Driskill. "Military Job Analysis: A Historical Perspective", *Military Psychology* 8, Sayı 3, 1996, s. 120.

olarak ele alınabilir. Ordular ve endüstriler görünüşte birbiriyle alakasız iki kurumsal alan olsalar dahi her ikisi de güçlü sosyal ve kurumsal etkilerle insanın var oluşunu diğer bir deyişle öznelliğini kontrol eden *total kurumlar* olarak ele alınabilir.[1] Bu total kurumlar kendi sosyalliklerini üreterek insanların bireysel veya grup düzeyindeki otantik var olma biçimlerini en aza indirmelerini sağlamaktadır. Ordular fiziksel iktidarıyla, endüstriler ise sermayenin iktidarıyla insan davranışlarını kendi kurumsal sürekliliklerini sağlamaya dönük biçimlendirmektedir. Bize göre, ordular ve endüstriler ellerinde tuttukları iktidar türüne göre birbirinden farklılaşmaktadır. Örneğin, orduların iktidarı fiziksel ya da 'kaba' kuvveti ima eden 'silah'a; endüstrilerin iktidarı ise akışkanlığı diğer bir deyişle hareketliliği ima eden 'para'ya yaslanmaktadır. Dolayısıyla total kurumlar olarak her iki yapının genel işleyişi benzer şemalarla ancak farklı içeriklerle gerçekleşmektedir. Örneğin endüstri sahasında icra kurulu başkanı, insan kaynakları personeli gibi farklı hiyerarşik pozisyonlarda çalışanlar, ordularda çalışan askeri personellere kıyasla daha özgür görünebilir. Bu durum endüstrinin dayandığı iktidar türünün diğer bir deyişle sermayenin kendi 'doğası'ndan kaynaklanıyor olabilir. Yani sermayenin akışkanlığının oluşturduğu hareketlilik, endüstridekilerin görece daha özgür görünmesi illüzyonuna neden olmaktadır. Halbuki endüstriler ve ordular içinde çalışanlar teknik olarak benzer seçme-eleme süreçlerine ve hiyerarşik ilişkilenmelere maruz kalmaktadırlar. Dolayısıyla bu kurumsal işleyişlerin sürdürülebilirliğini sağlamak için ordular ve endüstriler düzeyinde gerçekleştirilen verimlilik çalışmaları *anlamlı* bir çerçeveye oturmaktadır.

ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'na girmesine kadar olan sürecin en önemli aktörü Hitler yönetimindeki Nazi Partisi iktidarı altındaki Almanya, Birinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı sonuçlarına rağmen sanayileşmesine bağlı hızlı bir toparlanma evresi geçirirken, Nazi ideolojisi bilimsel olarak

1 Total kurumların özellikleri için bkz. Goffman Erving, *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*, New York: Anchor Books, 1961.

kendini özellikle biyoloji ve tıp alanları üzerinden meşrulaştırmıştır.[1] Nazi Partisi'ne ilk katılanlar Birinci Dünya Savaşı'nda ulusal kahramanlar olarak nitelenen, Musevi doktorların da alanı terk etmek zorunda bırakılmasıyla krizi fırsata çevirmeye ve kaybettikleri güven duygusunu telafi etmeye çalışan Alman hekimler olmuştur.[2] 1933 yılının Ekim ayına kadar 11.000 hekim Nazi Partisi'ne katıldı. *Faşizmin altında bilim yapılamaz, bilim ancak demokratik yaşantılarda gerçekleşebilir* yaklaşımının aksine örneğin, 1937 yılında Almanya'da 1000'den fazlası tıbbi olmak üzere 25.000 bilimsel kitap basılmıştır.[3]

İngiltere ve ABD kadar "başarılı" bir sömürgecilik tarihi bulunmayan Almanya, aşırı sağ ve sola kaymış siyasal karışıklığını beyni yani devleti merkeze alan bir bedensel söylemle çözerken; kökenini 1895'lerde Alfred Ploetz'lerin çalışmalarında bulan (ancak Ploetz'in söylemlerinden çok daha farklı biçimler alacak) ırksal hijyen politikalarının ivedilikle hayata geçirilmesi politikasını da toplumsal hijyeni çoktan sağlamış olarak gördüğü İngiltere ve ABD'ye göre geride kalmışlık korkusuyla birlikte bir çözüm olarak görmüştür.[4] Bu bağlamda 1907 yılında ABD'de yasalaşmaya başlamış ve uygulamaya geçirilmiş sterilizasyon yasaları, Almanya'da 1933 yılında yasalaşmış ve ABD'nin sınıflama ve kısırlaştırma teknolojisine

1 Foucault Michel, *Kliniğin Doğuşu*, çev. İnci Malak Uysal, Ankara: Epos Yayıncılık, 2006, s. 54. Foucault'ya göre modernlikte, toplumsal yararlılık ilkesi doğrultusunda ve bedenin doğum ile ölüm arasındaki varoluş sürecinin tıbbi bir anlam kazanması ile birlikte tıp, bir önceki rejimin papazların ruh üzerinden yaşam üzerine söz söyleme hakkını devralmıştır. Hekimler ona göre modern dönemin rehberleri, bedenin papazlarıdır. Bu bağlamda da modern iktidarı üreten kurumlardan birisidir.

2 Robert N. Proctor, *Racial Hygiene: Medicine Under the Nazis,* Massachusetts: Harvard University Press, 1988, s. 65.

3 Robert N. Proctor, a. g. e., 1988, s. 5.

4 Robert N. Proctor, a. g. e., 1988, s. 14.

duyulan hayranlık ve ABD'nin çoktan ulaştığına inandıkları steril toplum ideasına ulaşma arzusuyla birlikte uygulamaları soykırıma dönüşmüştür.[1]

Bu bağlamda Nazi Partisi yönetimindeki Almanya'nın Öjenik politikalarının söylemsel arka planını oluşturmasına hizmet eden en büyük destekçisi tıp ve biyoloji alanlarında yapılan bilimsel çalışmalar, Nazi hükümeti tarafından fonlanmış ve üniversitelerde saygın bir pozisyon elde etmişlerdir. Tıbbi ve biyolojik bakış, daha iyi ve steril bir toplum yaratmak üzere hangi özelliklerin 'sağlıklı' olduğuyla birlikte ama ondan çok hangi özellikleri taşıyan kişilerin 'sağlıksız' olduğunu dolayısıyla dışarıda bırakılması, genini aktaramaması ya da yok edilmesi gerektiğinin tanımlarını üretmiştir.[2] Dolayısıyla psikoloji ile askeri saha arasında bulunduğunu söylemiş olduğumuz simbiyotik ilişkinin bir benzeri Almanya'da biyoloji ve tıp alanları için geçerlidir. ABD'de ise büyük bir coşkuyla kucaklanan Herbert Spencer ve onun Sosyal Darwinist çerçevesi, ekonomik sistemin düşünsel arka planını oluşturmakla kalmamış aynı zamanda göçmenlere uygulanan politikanın da meşrulaştırıcı kaynağı olmuştur. Tıp nasıl ki kısırlaştırma pratiğinin teknolojisini son derece ucuza geniş kitlelere uygulanabilir bir şekilde üretmişse, psikoloji bilimi de kimin kısırlaştırılacağının klinik anlamda kategorilerini üretirken, bu kategorik bilgiyi geniş kitlelere uygulamanın ve ayırma işini çok ucuza mal etmenin, yani 'testleme' işinin teknolojisini üretmiştir. Bugünden bakıldığında sert ya da kötücül bulunabilecek bu ayırma (ve yok etme)

1 Robert N. Proctor, a. g. e., 1988, s. 95-101. Sterilizasyon yasaları, ABD'de 1907 yılında yasalaşmış, göçmenlerin ülkeye alınmaları hususunda sınıflama teknolojisinin üretilebilmesiyle mümkün kılınmış, genetik hastalıklar, zührevi hastalıklar, eşcinsellik, alkoliklik, zekâ gerilikleri ve psikolojik ve tıbbi olarak tanımlanmış birçok ruhsal bozukluğun da içinde bulunduğu kategorileri taşıdığı düşünülen insanların bu kategorileri bir sonraki nesle taşımalarını ve iyileşmesi gereken toplumu bozmalarını engellemek üzere kısırlaştırılmalarını düzenleyen bir politik süreçtir. ABD'de 1930'a kadar 15.000 insan kısırlaştırılırken sınıflandırma ve kısırlaştırma teknolojisinin gelişmesiyle birlikte yalnızca 1939 yılında yarısı Kaliforniya eyaletinde olmak üzere 30.000 insan kısırlaştırılmıştır.

2 Özellikle Avrupa'da gelişen psikiyatrik ve nörolojik bilimsel söylemin erkeği normun merkezine alarak kadına ait biçimleri *hastalıklaştırdığı* ve kadının toplumun içinde bulunabilmesi için bu patolojilerden kurtulması için sağaltılması pratiğinin 'sağlık' söylemiyle meşrulaştığına dair eleştirisini nemfomani, menopoz ve histeri örnekleri üzerinden okumak için bkz. Yaşar Çabuklu, *Bedenin Farklı Halleri*, İstanbul: Kanat Yayınları, 2006. s. 3-34.

işini gerçekleştirilebilir kılan testleme teknolojisi aslında aynı sertlik ya da kötücüllükle ilişkilendirmediğimiz ilköğretim, lise ve üniversite sınavlarından, iş başvuru mekanizmalarına kadar bugünkü gündelik yaşamımızın farkında olmadığımız birçok alanında baskın bir şekilde mevcuttur.

İkinci Dünya Savaşı'nın en mühim belirleyicilerinden birisi kitle iletişim araçları ve propaganda tekniklerinde görülen muazzam 'ilerleme' olarak değerlendirilebilir. Genelde sosyal bilimlerin, özelde de psikolojinin modern iktidarla kurduğu simbiyotik ilişkinin bir diğer kaynağı burada yatmaktadır. Propaganda, savaşan tüm öznelerin kullandığı bir silah olmuştur. Fakat İkinci Dünya Savaşı bu hususta bir deneme alanıydı ve başarılı olanların yanında oluşturulmak istenen tesirin dışında ya da tam aksi tesirler üretildiği birçok hatalı propaganda biçimine de sahne olmuştur. Propagandayı yapanın kültüründen farklı kültürlerde köklenmiş insanlar, farklı duygular, zihin yapıları ve düşünce biçimlerine sahiptiler. Dolayısıyla istenen tesiri üretebilmek, aşina olunan ve sonucu kendi kültüründe öngörülebilen biçimlerden çok daha farklı etkileşim biçimleri üretilmesini gerektirmekteydi. Bunu yapabilmek ise temel bir koşula, etkilemek istenen şeyin anlaşılmasına bağlıydı. Propagandanın içeride ve dışarıda etkilemeyi hedeflediği şey, özellikle davranışı belirlediği düşünülen duygular ve düşüncelerdi. 'Anlama'nın bilimsel yöntemlerini üretebilen psikoloji, sosyoloji ve diğer sosyal bilimlerin sunduğu bu katkı, belirli (bu bağlamda savaşa dair) pratik işlevlere yönelik bir amaçla kurulduğu için anlaşılanı, diğer bir deyişle insanı, bu işlevsel kategoriler dâhilinde nesneleştirmiştir. Psikoloji, bilimsel söylemin doğasına aitmiş gibi yapan ve özleştiren biçimi nedeniyle de anladığı nesneyi onu anladığı kategoriler ile üretebilir (dolayısıyla da anlaşılanı yok edebilen) bir konuma gelmiştir.

Psikoloji bilimi, günümüzde operasyonel psikoloji ve pozitif psikoloji kanallarıyla oldukça hızlı bir biçimde ordular içindeki konumunu genişleterek sağlamlaştırmaktadır. Psikolojinin bu denli hızla ve etki gücünde gelişmesinin tetikleyicileri arasında orduların artan ihtiyaçları, askeri psikologların sayısının artması, askeri teknik ve teknolojinin gelişmesi, askeri psikoloji alanının farklı disiplinlere ve birimlere açık olması gibi faktörler sıralanabilir. Ancak bu yayılmanın doğrudan gözlenemeyen

nedenleri de söz konusu olabilir. Scales'in (2009) belirttiği gibi, Birinci Dünya Savaşı kimyada, İkinci Dünya Savaşı fizikte, Soğuk Savaş (Üçüncü Dünya Savaşı) bilgi teknolojisinde belirgin gelişmelere tanıklık etmiştir ve artık günümüz savaşlarında psikoloji ve ona yakın alanlar oldukça önemli bir konumda gözükmektedir.[1] Ona göre *Dördüncü Dünya Savaşı*'nın zaferleri psiko-kültürel ele geçirme yoluyla mümkün olacaktır. Bu durum bizler için askeri psikoloji alanının şimdisini anlamak ve geleceğinin nasıl şekilleneceğini öngörmek konusunda anlamlı ipuçları sağlayabilir.

Denilebilir ki, psikoloji bilimi Birinci Dünya Savaşı'nda testlerle, İkinci Dünya Savaşı'nda tutum ve duygu çalışmalarıyla, iki dünya savaşı sonrası dönemde ise psiko-sosyal destek hizmetleri ve psikolojik operasyonlarıyla baskın olarak görünür olmuştur. Bu durum tarihsel bir seyirde farklı roller ve sorumluluklar üstlenen bir alan olarak psikolojinin savaşlar özelindeki farklı görünümlerine işaret etmektedir.

Teşekkür: Kıymetli önerileri ve düzeltmeleri için Aydın Bayad'a, Sertan Batur'a ve Betül Kanık'a en içten teşekkürlerimizi sunarız.

1 Robert H. Scales, "Clausewitz and World War IV", *Military Psychology* 21, Sayı Sup1, 2009, s. S34-S35.

Kaynakça

Carrie H. Kennedy ve Jeffrey A. McNeil, "A History of Military Psychology", *Military Psychology Clinical and Operational Applications,* ed. C. H. Kennedy ve E. A. Zillmer, New York: The Guilford Press, 2006, s. 1-17.

Christie Daniel J. ve Cristina J. Montiel, "Contributions of Psychology to War and Peace", *American Psychologist* 68, Sayı 7, 2013, 502-513.

Corwin Boake, "From the Binet-Simon to the Wechsler-Bellevue: Tracing the History of Intelligence Testing", *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology* 24, Sayı 3, 2002, 383-405.

Daniel J. Kevles, "Testing the Army's Intelligence: Psychologists and the Military in World War I", *The Journal of American History* 55, Sayı 3, 1968, 565-581.

Defense Manpower Data Center, *Technical Manual for the ASVAB 18/19 Career Exploration Program*, North Chicago: HQ USMEPCOM, 1999.

Frederick L. McGuire, *Psychology Aweigh! A History of Clinical Psychology in the United States Navy, 1900-1988,* Washington, DC: American Psychological Association, 1990.

G. *Stanley* Hall, *Some Relations Between the War and Psychology. The American Journal of Psychology* 30, Sayı 2, 1919, 211-223.

Goffman Erving, *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*, New York: Anchor Books, 1961.

James E. Driskell ve Beckett Olmstead, "Psychology and the Military: Research Applications and Trends", *American Psychologist* 44, Sayı 1, 1989, 43-54.

Jimmy L. Mitchell ve Walter E. Driskill, "Military Job Analysis: A Historical Perspective", *Military Psychology* 8, Sayı 3, 1996, 119-142.

Joseph Zeidner ve Arthur J. Drucker, *Behavioral Science in the Army: A Corporate History of the Army Research Institute*, United States Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences, 1988.

Julius E. Uhlaner, *The Research Psychologist in the Army, 1917-1967* (Technical Research Report 1155), Washington, DC: U.S. Army Behavioral Science Research Laboratory, 1968.

Leonard W. Doob, "Goebbels'in Propaganda İlkeleri", çev. Ünsal Oskay, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 23, Sayı 3, 1968, 337-366 [Orijinal basım tarihi 1950].

Lewis M. Terman, "The Use of Intelligence Tests in the Army", *Psychological Bulletin* 15, Sayı 6, 1918, 177-187.

Mark A. Staal ve James A. Stephenson, "Operational Psychology: An Emerging Subdiscipline", *Military Psychology* 18, Sayı 4, 2006, 269-282.

Michel Foucault, *Kliniğin Doğuşu,* çev. İnci Malak Uysal, Ankara: Epos Yayıncılık, 2006.

Munoz Arturo, *US Military Information Operations in Afghanistan: Effectiveness of Psychological Operations 2001-2010*, The USA: RAND Corporation, 2012.

Nuri Bilgin, *İçerik Analizi. Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar,* İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1999.

Rhonda Cornum, Michael D. Matthews ve Martin E. P. Seligman, "Comprehensive Soldier Fitness: Building Resilience in a Challenging Institutional Context", *American Psychologist* 66, Sayı 1, 2011, 4-9.

Rhonda L. Cornum ve Paul B. Lester, "Comprehensive Soldier Fitness: Why? and Why Now?", *The Oxford Handbook of Military Psychology,* ed. J. H. Laurence ve M. D. Matthews, New York: Oxford University Press, 2012, s. 4-14.

Richard A. Hunt, *Pacification: The American Struggle for Vietnam's Hearts and Minds*, Boulder, CO: Westview Press, 1995.

Rick L. Campise, Schuyler K. Geller ve Mary E. Campise, "Combat Stress", *Military Psychology Clinical and Operational Applications,* ed. C. H. Kennedy ve E. A. Zillmer, New York: The Guilford Press 2006, s. 215-240.

Robert H. Scales, "Clausewitz and World War IV", *Military Psychology* 21, Sayı Sup1, 2009, S23-S35.

Robert M. Yerkes, "Report of the Psychology Committee of the National Research Council", *Psychological Review* 26, Sayı 2, 1919, 83-149.

Robert M. Yerkes, ed. "Psychological Examining in the United States Army", *Memoirs of the National Academy of Sciences, 15 (Parts 1-3),* Washington DC: Government Printing Office 1921.

Robert M. Yerkes, "Psychology and Defense", *Proceedings of the American Philosophical Society* 84, Sayı 4, 1941, 527-542.

Robert N. Proctor, *Racial Hygiene: Medicine Under the Nazis,* Massachusetts: Harvard University Press, 1988.

Serdar M. Değirmencioğlu, "Napalm Düştüğü Yeri Yakar: Psikoloji Kimin Yanında?", *Eleştirel Psikoloji Bülteni* Sayı 3-4, 46-66.

Stephen Jay Gould, *The Mismeasure of Man*, New York: Norton, 1981.

Stephen L. Goldberg, "Psychology's Contribution to Military Training", *The Oxford Handbook of Military Psychology*, ed. J. H. Laurence ve M. D. Matthews, New York: Oxford University Press, 2012, s. 241-261.

Thomas C. Leonard, "Mistaking Eugenics for Social Darwinism: Why Eugenics is Missing from American Economics", *History of Political Economy* 37, Supplement 1, 2005, 195-228.

Yaşar Çabuklu, *Bedenin Farklı Halleri*, İstanbul: Kanat Yayınları, 2006.